

Harvinaista herkkua: historian- filosofiaa

Kari Väyrynen & Jarmo Pulkkinen (toim.): Historianfilosofia. Vastapaino 2015. 436 s. ISBN 978-951-768-497-2.

Historioitsija ja historianfilosofiaa harrastava ottaa tämän teoksen luettavakseen tavallista suuremmalla mielenkiinnolla, sillä eihän Suomessa ole sille edeltäjiä eikä esikuvia. Ani harvat nykyiset historian tutkijat ovat rohjenneet ottaa edes jonkun historianfilosofin varsinaiseksi tutkimuskohteekseen.

Heistä melkoinen osa on käsillä olevan teoksen kirjoittajia. Jo volyymiltaan se on – niin kuin historianfilosofisten tai historiankirjoituksen historioteosten (vrt. esim. Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting* (2004) ja John Burrow, *A History of Histories* (2009)) sopiikin olla – melko paksu ja sisällyksellä, kansi klassisen tyylikäs, klassikkoja esittelevän ja erittelevän genren henkeen sopiva. Näin teos herättää sekä kunnioitusta että suuria odotuksia, semminkin kun takakannessa sen luvataan kuvaavan ”kattavasti eri aikakausien käsitystä siitä, mitä on historia”. Täyttääkö se lupauksensa? Vain osittain.

Teoksen rakennetta päällisin puolin tarkasteltaessa huomio kiinnittyy erikoiseen kolmijakoon ja sen sisälle siroteltuihin ajattelijoihin. Ensin käsitellään historianfilosofiaa antiikista 1800-luvulle päättyen Hegeliin, jonka preussilaisesta mallista on teoksessa toisaallakin puhetta. Toisessa luvussa otetaan tarkasteluun joitakin ”uusimpia klassikoita” Nietzschestä Foucault’hon, ja sen alla saavat yllättäen sijansa myös suomalaiset Grotenfelt, Salomaa ja von Wright. Täydennykseksi on laadittu joukko tietolaatikoita, joissa esiintyvät niin suomalaiset Snellman ja Topelius kuin Burke (historianfilosofi?) ja Walter Benjaminsin. Viimeistään sinne olisi kuulunut sijoittaa renessanssin palvelukset historia-ajattelulle, esimerkiksi Machiavellin ja Guicciardinin köydenvedo historiasta politiikan opettajana. Se, että ensimmäinen luku päättyi Hegeliin, tuntuu sinänsä aivan oikeutetulta, mutta erityisesti Marxin lyhykäinen esittely edistysajattelun yhteydessä, muuttamat maininnat Crocesta Collingwoodin yhteydessä ja pelkkä yhden sivun tiivistys Rankesta ennen Nietzscheen siirtymistä ovat jo vaikeammin puolusteltavissa. Saksalaisen idealismin hallitsevuus historiallisen materialismin kustannuksella

saisi näiltä osin reipasta sapiskaa ”vasemmalta” – onneksi E. Hobsbawm ja E. P. Thompson tai vaikkapa Terry Eagleton (*Why Marx Was Right* (2011)) eivät ole tätä teosta arvostelemassa. Vaikka on ymmärrettävää, ettei meiltä Suomesta välttämättä löydy kaikille keskeisille historianfilosofeille tutkijaa, lukija jää ihmettelemään esimerkiksi Schlegelin valintaa ja suomalaisille tutumman ja merkittävämmän Herderin sivuuttamista saksalaisesta idealismista kirjoitettaessa. Ensimmäisen luvun ehdotonta ja parasta antia on Descartesin ja Vicon vastakkainasettelu, joka menee uutta tutkimusta hyväksi käyttäen tässä analyttisesti pidemmälle kuin aikoinaan R. G. Collingwood *The Idea of History* -teoksessa vuodelta 1946.

Uusimmista klassikoista toiseen lukuun on valikoitunut kummallisen vähän eri filosofisiin suuntauksiin kuuluneita historianfilosofejia, itse asiassa lukija jää kaipaamaan joitakin kokonaisia ’koulukuntia’. Niiden ei ole syytä tai toisesta katsottu ansainneen sijaa parhaiden joukossa. Foucault’n ja Ricoeurin mukaan ottaminen on tietenkin ollut pakollista – ja heistä tehdyt analyysit ovatkin oikein osuvia – mutta ei riittävää. Nuo nimet nähdessään ranskalaiset historianteoriat tunteva lukija voi helposti kysyä: missä sitten ovat annalistit, olivatko he vain omalaatuisia historiantutkijoita? Ja missä on Foucault’n skeemoihin kohdistunut pureva kritiikki (G. Rousseau, J. Merquior)? Voidaanko Burckhardt, Lamprecht ja koko *Methodenstreit* sivuuttaa vain muutamilla viittauksilla Diltheyhin ja Weberiin? Entäs britit Edward Gibbonista David Humen, Carlylen ja T. B. Macaulayn kautta J. B. Buryyn? Kulttuurifilosofi Spengler huutaa vertailukohdakseen Toynbeetä. Rajanveto historianfilosofian ja meitä yhä inspiroivan historia-ajattelun välillä on kaikesta edellisen puolesta suoritettua filosofoinnis-

ta huolimatta veteen piirretty viiva. Uusimmasta päästä jää tähän vedoten yleisemmällä tasolla kaipaamaan niin johdannossa ohimenneen mainittuja ympäristö-, nais- tai marginaalihistorian kuin erilaisia globalistisia, revisionistisia tai lingvististä käännettä edustavia historia-ajattelun suuntauksia, joiden kärkiedustajista muuttamat olisivat kyllä voineet filosofisesti arvostellen kvalifioitua. Historia-ajattelun toisen maailmansodan jälkeinen valtava eriytyminen ei näy tietolaatikoissaakaan, sillä niissä ei esiinny yhtään nykyajan ja postmodernia historianfilosofiaa. Kokonaisvaikutelmaksi tarkastelusta jää: teos on asiantunteva omistaan, mutta harmillisen vanhanaikainen. Kaikkea uutta ei toki voi mukaan ottaa, mutta eikö teokseen olisi mahtunut sitä sentään vähän enemmän?

Valitettavinta *Historianfilosofia* -teoksen analyttisen historianfilosofian kärkiedustajien esittelyyn puuttuminen. Tämä valitus johtuu paljolti allekirjoittaneen omista mieltymyksistä, se tunnustettakoon, mutta luultavaa on, että monet muutkin jäävät kaipaamaan sitä tematiikkaa, mihin toimittajakin viittaavat: miten ajallisten ja ”kielellisten aspektien” löytäminen nosti historianfilosofian skeptisismistä?

Analyttiseltä puolelta lähtökohtana olisi voinut olla toimittajien vähättelemä erottelu spekulatiivisen ja kriittisen (analyttisen) historianfilosofian välillä, jonka loogikko W. H. Walsh teki *An Introduction to Philosophy of History* -teoksessaan 1950-luvun alussa. Siltä pohjalta olisi voitu valita tarkemman läpivalaisun kohteeksi edes yksi hahmo, esimerkiksi A. Danto, W. Dray, L. Mink, P. Gardiner tai joku muu anglosaksinen analyttikko, joka olisi sopinut hyvin G. H. von Wrightin seuraan. Edellä mainituthan kumosivat joukolla niin sanotun peittävän lain mallin ja avasivat tietä historian selitysten kertomuksellisen luon-

teen tutkimukselle. Kunnan potkun historianfilosofoinnille antoi myös D. H. Fischer (*Historians' Fallacies: Toward a Logic of Historical Thought* (1970)) keventäen tätä usein kuivan analyttiseksi luonnehdittua tematiikkaa. Lisäksi olisi ollut toivottavaa, että jollekin keskeiselle historian analytiikkaa käsittelevälle historianfilosofiselle aikakausjulkaisulle, vaikkapa *History and Theory* -lehdelle, olisi annettu tilaa. Näistä lisäaineiksista olisi päästy loogisesti eteenpäin kohti H. Whitea, D. LaCapraa, F. Ankersmitia ja A. Megillia, jotka nykyään yhä useammin löytyvät sekä historian teoriaa ja metodeja esittelevien väitösten johdantojen lähdeviitteistä että peräti yliopistojen historian laitosten lukulistoilta.

Voidaan hyvin kuvitella, että vastaavanlaisia ehdotuksia kuin tässä esitetyt tullaan paljonkin kuulemaan niiden käsite- ja aatehistoriantutkijoiden suunnasta, jotka ovat perehtyneet niin sanotun kielellisen käänteen uusimpiin käänteisiin ja vaikutukseen postmoderniin historia-ajatteluun ja historiankirjoitukseen. Niitä odotellessa todettakoon, että *Historianfilosofia* on tässä annetusta kritiikistä huolimatta historiahmiselle ohittamaton. Niin hyvin sen asiantuntevat artikkelit tuovat lukijalle läheiseksi mallikelpoisesti toimitettuun teokseen valitut historianfilosofit.

FT, DOSENTTI ANSSI HALMESVIRTA
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO